

**MEDIAKOMPETENTLIK TA'LIMNI RIVOJLANTIRISHDA XORIJ
TAJRIBASI TAHLILI**

O'rinova Ditora

Navoiy davlat universiteti magistranti

Ilmiy rahbar: Sayfullayeva Gulhayo

Navoiy davlat universiteti professori

***Annotatsiya.** Ushbu maqolada mediakompetentlikning mazmun-mohiyati, ta'lim jarayonida uning ahamiyati hamda rivojlangan davlatlarning (Finlyandiya, AQSh, Janubiy Koreya, Buyuk Britaniya va boshqalar) tajribalari tahlil qilinadi. Shuningdek, xorij tajribalarining O'zbekiston sharoitiga moslashtirilishi bo'yicha taklif va tavsiyalar berilgan. Raqamli texnologiyalar jadal rivojlanayotgan bugungi davrda o'quvchilarning media savodxonligi va mediakompetentligini oshirish ta'lim tizimining ustuvor yo'nalishlaridan biriga aylandi. Media oqimlarining ko'pligi, axborotning tezkorligi va uning sifati bilan bog'liq xavflar mediakompetentlikni har bir shaxs uchun zarur ko'nikmaga aylantirmoqda. Shu bois ko'plab davlatlarda mediata'lim alohida o'quv yo'nalishi sifatida shakllangan.*

***Kalit so'zlar:** mediata'lim, AQSh, Buyuk Britaniya, Kanada, ta'lim tizimi, televidenie, radio, internet.*

***Аннотация.** В данной статье анализируется сущность медиаграмотности, её значение в образовательном процессе, а также опыт развитых стран (Финляндия, США, Южная Корея, Великобритания и др.). Также даются предложения и рекомендации по адаптации зарубежного опыта к условиям Узбекистана. В современную эпоху стремительного развития цифровых технологий повышение медиаграмотности и медиакомпетентности обучающихся стало одним из приоритетных направлений системы образования. Обилие медиапотоков, скорость распространения информации и риски, связанные с её качеством, делают медиакомпетентность необходимым навыком для каждого человека. Поэтому во многих странах медиаобразование сформировалось как отдельное образовательное направление.*

***Ключевые слова:** медиаобразование, США, Великобритания, Канада, система образования, телевидение, радио, интернет.*

***Annotation.** This article analyzes the essence of media literacy, its importance in the educational process, and the experiences of developed countries (Finland, the USA, South Korea, Great Britain, etc.). Also, suggestions and recommendations are given on adapting foreign experiences to the conditions of Uzbekistan. In today's era of rapid development of digital technologies, improving media literacy and media competence of students has become one of the priority areas of the education system. The abundance of media flows, the speed of information and the risks associated with its quality make media competence a necessary skill for every person. Therefore, in many countries, media education has been formed as a separate educational direction.*

***Key words:** media education, USA, Great Britain, Canada, education system, television, radio, internet.*

KIRISH

Mediakompetentlik — bu insonning media axborotlarini to‘g‘ri qabul qilish, tahlil qilish, baholash, yaratish va mas‘uliyat bilan ulashish ko‘nikmalaridir. Zamonaviy axborot makonida bu juda muhim tushuncha bo‘lib, har bir foydalanuvchidan ongli yondashuvni talab qiladi. XXI asr boshlarida dunyoning yetakchi davlatlarida mediata‘limga qiziqish sezilarli darajada oshdi. Rus pedagogik entsiklopediyasida mediata‘lim (ing. media ta‘limi lot. media - vositalar) pedagogikaning “ommaviy kommunikatsiyalar (matbuot, televideniye, radio, kino, video va boshqalar) namunalari o‘rganishni targ‘ib qiluvchi yo‘nalish sifatida belgilaydi. Media ta‘limning asosiy vazifalari quyidagilardan iborat: yangi avlodni zamonaviy axborot sharoitida hayotga tayyorlash, turli axborotlarni idrok etish, insonni uni anglashga o‘rgatish, uning psixikaga ta‘siri oqibatlarini anglash, usullarni o‘zlashtirish. texnik vositalar yordamida muloqotning og‘zaki bo‘lmagan shakllariga asoslangan muloqot”.

Mediakompetentlik — bu insonning media axborotlarni tanqidiy tahlil qilish, baholash, yaratish va mas‘uliyat bilan iste‘mol qilish ko‘nikmalaridir. Mediakompetent shaxs:

- axborotni filtrlashni biladi;
- manbani tekshiradi;
- fakt va fikrni farqlaydi;
- media mahsulotlarni yaratish jarayonida texnik, metodik va etik qoidalarga amal qiladi;
- raqamli xavfsizlik tamoyillariga rioya qiladi.

Ta‘lim tizimida mediakompetentlikning rivojlanishi o‘quvchilarni mustaqil fikrlashga, media xabarlarini tahlil qilish hamda soxta axborotlardan himoyalanihga o‘rgatadi.

ASOSIY QISM

AQSh, Kanada va Buyuk Britaniyada ishlab chiqilgan mediata‘lim modellarini quyidagicha umumlashtirish mumkin:

- asosan mediata‘limning madaniy, estetik, semiotik, sotsial-madaniy nazariyalariga asoslangan ta‘lim va axborot modellari (nazariya va tarixni o‘rganish, media madaniyati tili va boshqalar);
- asosan, axloqiy, diniy, mafkuraviy, ekologik, proteksionistik va boshqa mediata‘lim nazariyalariga asoslangan ta‘lim va axloqiy modellar (axloqiy, diniy, falsafiy muammolarni ommaviy axborot vositalari materiallarida ko‘rib chiqish);

- asosan “iste’mol va qoniqish” nazariyasiga va mediata’limning amaliy nazariyasiga asoslangan amaliy-utilitar modellar (mediatexnologiyalarni amaliy o‘rganish va qo‘llash);

- asosan mediata’limning estetik/badiiy va madaniy nazariyalariga asoslangan estetik modellar (birinchi navbatda, badiiy didni rivojlantirish va mediamadaniyatning eng yaxshi asarlarini tahlil qilishga qaratilgan);

- ijtimoiy-madaniy modellar (ijodiy shaxsning idrok etish, tasavvur qilish, vizual xotira, talqin qilish, tahlil qilish, mustaqil, har qanday turdagi va janrdagi ommaviy axborot vositalari matnlariga nisbatan tanqidiy fikrlash va boshqalar nuqtai nazaridan ijtimoiy-madaniy rivojlanishi), asosan ijtimoiy-madaniy, madaniy, media-ta’limning semiotik, axloqiy nazariyasi va tanqidiy fikrlashni rivojlantirish nazariyasi.

Shu bilan birga, bu modellar va nazariyalar har doim ham sof shaklda mavjud emas, lekin ko'pincha o'zaro bog'liqdir. Ommaviy axborot vositalarining hamma joyda tarqalishi, yangi axborot texnologiyalarining paydo bo'lishi, bizningcha, zamonaviy sharoitda media-ta'limning deyarli ko'plab mavjud modellarini muvaffaqiyatli qo'llash va rivojlantirish, ularni birlashtirish va sintez qilish imkonini beradi. Finlyandiya media savodxonlik bo'yicha dunyodagi yetakchi davlatlardan biridir. Bu mamlakatda:

- Mediata’lim maktabgacha ta’limdan boshlab joriy etilgan;
- Har bir fan dasturida mediakompetentlik elementlari mavjud;
- O‘qituvchilarni maxsus media pedagogika kurslari orqali tayyorlash tizimi yo‘lga qo‘yilgan;

- Bolalarda tanqidiy fikrlashni rivojlantirish asosiy maqsad sifatida belgilanadi.

Finlyandiya tajribasi mediata’limni mustaqil fan sifatida emas, balki *barcha fanlarga integratsiya qilish* orqali samaradorlikka erishmoqda.

AQSh tajribasi

- AQShda mediakompetentlik “Media Literacy Education” konsepsiyasi asosida rivojlangan. Bu yerda:

- Milliy darajada media savodxonlikni targ‘ib qiluvchi tashkilotlar (NAMLE) faol ishlaydi;

- Maktablarda ommaviy axborot vositalarining jamiyatga ta’sirini tahlil qilish, reklama va ijtimoiy tarmoqlarni to‘g‘ri baholash katta e’tiborga ega;

- Ko‘plab shtatlarda mediata’limni majburiy dasturga kiritish bo‘yicha qonunlar qabul qilinmoqda.

AQSh tajribasi o‘quvchilarni media bozoridagi manipulyatsiyalarni aniqlashga o‘rgatish bilan ajralib turadi.

Bu jarayonlarni tashkil etishda alohida ITM lar tashkil etilgan bu borada AQSh dunyoda yetakchi sanaladi, ushbu davlatda 100 ortiq mediata'limni tashkil etishga manbaviy va g'oyaviy asosni shakllantiruvchi ITM lar faoliyat ko'rsatmoqda. Jumladan: Vashingtondagi Media ta'lim markazi, Los-Anjelesdagi Media savodxonligi markazi, Shimoliy Karolinadagi "Media savodxonlik uchun fuqarolar" harakati, Media ta'lim markazi (Nyu-Meksiko), Nyu-Yorkdagi Video ta'lim markazi, San-Fransiskodagi Media savodxonligi assotsiatsiyasi va Milliy media san'ati va madaniyati alyansi strategiyalari, Virjiniyadagi Milliy televideniye va media kengashi, Sietldagi Media san'at markazi, Media ta'lim jamg'armasi va boshqalar.

XXI asrga kelib barcha shtatlarda mediata'lim majburiy ta'lim kursi sifatida ta'lim jarayoniga kiritildi, bu jarayonlarni tashkil etishda bir qancha konsepsiyalar ishlab chiqilgan ([Leveranz, Kubey, Means va boshqalar).

Ko'pgina boshqa mamlakatlarda (AQSh, Buyuk Britaniya, Fransiya, Avstraliya) bo'lgani kabi, Kanadada ham media ta'lim tarixi kino ta'limidan boshlangan. Ekran ta'limi kontsepsiyasi 1950-yilda bir guruh g'ayratli o'qituvchilar tomonidan asos solingan film va televideniya ta'lim bo'yicha Britaniya jamiyati (SEFT) tomonidan shakllantirilgan. XX asrning 60-yillarida televideniye rivojlanishining jadal sur'atlari munosabati bilan kino orqali o'qitishning asl atamasi boshqa adekvatli - ekranli ta'lim (film teaching) bilan almashtirildi. O'sha yillarda Kanadada eng ilg'or o'qituvchilar asta-sekin bosma madaniyatning o'rnini bosadigan yangi turdagi - vizual madaniyatning jadal joriy etilishi haqiqatini tan oldilar. Shubhasiz, mashhur kanadalik nazariyotchi M. Maklyuhanning asarlari sezilarli ta'sir ko'rsatdi.

Janubiy Koreya tajribasi

Janubiy Koreyada mediakompetentlik raqamli texnologiyalar bilan uzviy bog'langan. Mamlakatda:

- Raqamli fuqarolik (digital citizenship) konsepsiyasi asosida o'quv dasturlari ishlab chiqilgan;
- Kiberxavfsizlik va internet madaniyatiga keng e'tibor qaratiladi;
- O'quvchilar media kontent yaratishga faol jalb etiladi (video montaj, blog yuritish, raqamli loyiha ishlari).

Koreya tajribasi texnik ko'nikmalarni media savodxonlikning ajralmas qismi sifatida ko'radi.

Buyuk Britaniya tajribasi

Buyuk Britaniyada mediata'lim 1980-yillardan beri rivojlanib keladi. Hozir:

- Mediakompetentlik ingliz tili va ijtimoiy fanlar dasturining asosiy qismiga aylangan;

- BBC Academy va boshqa agentliklar media savodxonlik loyihalarini qo'llab-quvvatlaydi;

- O'quvchilarni jurnalistika asoslariga o'rgatish, ijtimoiy tarmoqlarda xavfsiz muloqot qilish bo'yicha maxsus modullar mavjud.

Bugungi kunda Kanada haqiqiy Internet bumini boshdan kechirmoqda. Masalan, dunyodagi barcha saytlarning taxminan 5 foizi mamlakatning 30 million aholisiga to'g'ri keladi. Kanada uy kompyuterlari soni bo'yicha yetakchilik qiladi va Internetga ulanish bo'yicha eng yuqori ko'rsatkichlarga ega. Kanadaliklar o'yin-kulgi, ish, onlayn xarid qilish, o'z-o'zini o'qitish imkoniyatlaridan foydalanib, Internetda juda ko'p vaqt sarflashadi. Yaqinda o'tkazilgan tadqiqotlarga ko'ra, o'rtacha kanadalik oila haftasiga taxminan 32 soatni internetda o'tkazadi.

Yosh kanadaliklar o'zlarining sevimli mashg'ulotlari quyidagilar: musiqa tinglash va yozib olish (57%); elektron pochtdan foydalanish (elektron pochta) (56%); o'yin-kulgi (50%); o'yinlar (48%); shoshilinch (to'g'ridan-to'g'ri) xabarlar (40%); suhbatlar (39%); uy vazifasini bajarish uchun ma'lumot qidirish (38%). So'rov natijalari shuni ko'rsatdiki, kanadalik o'smirlar internetdan ancha faol foydalanishadi – ularning deyarli 50 foizi internetda kuniga 1-3 soat vaqt sarflaydi. Bundan tashqari, ularning to'rtidan uch qismi buni uy kompyuteri yordamida amalga oshiradi, qolganlari asosan maktabda. O'g'il bolalar internetda ko'proq vaqt o'tkazadilar (haftasiga 10 soat) qizlarga qaraganda (taxminan 8 soat). Shu sababli hukumat barcha shtatlarda mediata'limni rivojlantirish bo'yicha dastur qabul qilindi bunga 2004-yilda MNet assotsiatsiyasi Microsoft Canada va Bell Canada Internet provayderlari bilan birgalikda "Tarmoq ma'lumotlari xavfsizligi uchun" deb nomlangan umummilliy kampaniyasi sabab bo'ldi. Ushbu loyihaning maqsadi ota-onalarga Internetdan foydalanish xavfsizligi bilan bog'liq muammo borligini va bu jarayonga aralashishi kerakligini eslatishdir. Media Awareness Network tomonidan ishlab chiqilgan sayt ota-onalar farzandlarini internetda bo'lish bilan bog'liq bo'lishi mumkin bo'lgan xavflardan himoya qilishlari uchun zarur bo'lgan ko'plab ma'lumotlarni o'z ichiga oladi.

Kun talabidan kelib chiqib dastlab (2000-yillarda barcha ta'lim dargohlarida) televidenie bilan ulanish darajasiga e'tibor qaratilgan bo'lsa bugun internet va unga bog'liq ta'lim resurslari rivojiga e'tibor qaratilmoqda.

XULOSA

Ushbu davlatlar tajribasi quyidagi umumiy jihatlar bilan ajralib turadi:

- 1. Mediata'limni erta yoshdan boshlash.** Maktabgacha ta'limdan boshlab axborot bilan ishlash madaniyatini shakllantirish.

2. Fanlararo integratsiya. Mediakompetentlik matematika, geografiya, ona tili kabi barcha fanlarda qo'llanadi.

3. O'qituvchilarni qayta tayyorlash. Media pedagogika bo'yicha maxsus kurslar va treninglar tashkil etiladi.

4. Raqamli xavfsizlikni dasturga kiritish. O'quvchilar internetdagi xavflarni tanishi va ulardan himoyalaniшни o'rganadi.

5. Amaliy mashg'ulotlarga katta e'tibor. Video yaratish, media tahlil, blog yuritish, reklama tahlili kabi topshiriqlar muntazam qo'llaniladi.

Mediakompetentlik zamonaviy ta'limning ajralmas qismiga aylangan bo'lib, xorij tajribasi shuni ko'rsatadiki, media savodli yoshlar soxta ma'lumotlardan himoyalana oladi, tanqidiy fikrlaydi va raqamli dunyoda mas'uliyatli fuqaroga aylanadi. Finlyandiya, AQSh, Janubiy Koreya kabi mamlakatlar tajribasi O'zbekiston ta'lim tizimi uchun ahamiyatli bo'lib, ularni mahalliy sharoitga moslashtirish mediata'limning samaradorligini oshiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Panferova, I., & Nabiulina, L. (2025, May). The Implementation of the Digital Multimedia in the Educational Process: Possibilities and Risks. In 2025 5th International Conference on Artificial Intelligence and Education (ICAIE) (pp. 823-829). IEEE.
2. Набиулина, Л., & Курбанова, Г. (2024). Актуальность вопросов формирования аналитических компетенций у педагогов. Problems and solutions of scientific and innovative research, 1(8), 110-115.
3. Nabiullina, L. M., & Akbarova, M. S. Q. (2024). Innovative Technologies as a Tool for Managing Preschool Educational Organizations. American Journal of Education and Evaluation Studies, 1(9), 232-236.
4. Sadykova, B. (2016). Emotional words and tropes in the roman of italian author N. Ammaniti "I don't fear". In science and practice: a new level of integration in the modern world (pp. 123-125).
5. ХАКИМОВ, М. Р. (2020). Development of innovative technologies in the system of higher education of the republic of Uzbekistan. Re-health journal, (2-2), 163-164.